***Hipolit Rimski, Apostolska predaja*. Prijevod i komentar Josip Knežević. Univerzitet u Sarajevu, KBF, Sarajevo – Zagreb: Glas Koncila, 2026., str. 175.**

Vrlo vrijedan uvod, prijevod i komentar djela *Apostolska predaja,* čije se autorstvo gotovo redovito pripisuje Hipolitu Rimskom, konačno je ugledalo svjetlo dana i na hrvatskom jeziku. Velike zasluge za to pripadaju dr. sc. Josipu Kneževiću, profesoru patrologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Doprinos dr. sc. Josipa Kneževića veći je utoliko što je osim prijevoda djela načinio vrlo pouzdan uvod te hvalevrijedan teološki komentar spomenutoga djela.

Apostolska predaja predstavlja najznačajniji dokument u povijesti liturgije i crkvenih institucija. Autor sažima, za svoje čitatelje, da ovo djelo strukturirano u tri dijela kroz 43 poglavlja, predstavlja bit Apostolske predaje koja je ujedno i sama bit Crkve ako želi sačuvati jednu od svojih temeljnih oznaka - onu apostolsku. Posebno je zanimljivo kako naš patrolog tumači nimalo jednostavnu identitetsku enigmu oko Hipolita Rimskoga povezanu s jednom statuom sv. Hipolita koja se pojavila vrlo rano. Na tom tragu saznajemo da postoje dvije rekonstrukcije ove identitetske zavrzlame: tradicionalna i moderna. Prosopografsko pitanje i biografska moderna rekonstrukcija sklone su u Hipolitu Rimskom vidjeti dva autora: Zapadnoga koji bi bio autor djela *Philosophumena* i *Apostolska predaja*, dok bi Istočni Hipolit bio više egzeget. Istražujući njegova brojna djela, od kojih su rijetka sačuvana na grčkom jeziku – za čiji popis zahvaljujemo Euzebiju i Jeronimu – M. Simonetti, kako naglašava dr. sc. Knežević, inzistira na postojanju dvaju posve različitih autora: Zapadni Hipolit bio bi vrlo obrazovan s osjećajem za filozofiju i druge znanstvene interese, dok bi Istočni Hipolit bio zatvoren u eklezijalne interese toga vremena. Nauk Hipolita Rimskog ogledao se u rigoroznosti prema svim onodobnim herezama, a pogotovo prema modalistima, adopcionistima, monarhijanistima i patripasionistima.

Traditio apostolica (Ἀποστολικὴ Παράδοσις) je slobodni, nenormativni tekst, sastavljen na grčkom jeziku, vjerojatno oko 215. godine, koji se predlaže kao model pravovjerja svim slaviteljima koji nisu imali umijeće improviziranja kakvo je vladalo u vrijeme kada se u Rimu koristio grčki jezik. Ovo djelo, pripisano Hipolitu Rimskom, ma tko god on bio, izrazito je važno jer pokazuje stvarnost Crkve III. stoljeća.

Iz fundamentalno-teološke perspektive temeljna relevantnost ovoga djela ogleda se u razumijevanju i teološkoj važnosti pojma predaja/tradicija (παράδοσις, lat. *traditio*)

koji se ne razlikuje od onoga kako ga susrećemo kod ranijih autora, npr. Ireneja, ali i nakon njega, što potvrđuje utjecaj koji je imao ovaj spis. »Gledano iz perspektive crkvene discipline, pojam upućuje na to da je „Predaja" propis koji su nam ostavili apostoli koji nam je prenesen usmenim putem, te ima tendenciju juridičkog karaktera u smislu autoriteta apostola koji su udarili temelje raznim crkvenim institucijama koje su s vremenom počele nastajati u ranoj Crkvi. Zato Hipolit opetovano naglašava postojanje te Predaje po kojoj je i sam on djelovao, a čije su referentne točke sami apostoli koji su nam ostavili polog vjere usmenim putem koji mora biti čuvan i dalje prenošen na buduće naraštaje«. Prema Hipolitu Apostolska predaja sadržava u sebi bitne doktrinarne i disciplinske elemente. Povjerena je biskupima koji je čuvaju i prenose te koji su zbog toga primili milost Duha Svetoga što ih povezuje s apostolima i čini jamcima njezine autentičnosti. Ona je temeljni princip prepoznavanja autentičnog sadržaja kršćanske vjere. Svijest o važnosti Predaje i biskupa kao onih kojima je povjerena na čuvanje i prenošenje ne bi smjela iščeznuti ni u XXI. stoljeću.

U nastavku svoje knjige dr. sc. Josip Knežević donosi precizan i jasan komentar ovoga djela iz kojega saznajemo o ustrojstvu crkvene hijerarhije, propisima koji uređuju život laika i liturgijsku praksu u kojoj su prikazani organizacija i običaji zajednice unutar Crkve, o imenovanju biskupa te o pripravi za sakrament krštenja. Vrijedna je spomena anafora koju danas, zahvaljujući papi Pavlu VI. i ocima Drugog vatikanskog koncila, poznajemo kao Drugu euharistijsku molitvu. Drugim riječima, Hipolit je kanio u svojemu djelu očuvati i trajno zabilježiti ono što se smatralo Predajom apostola koja se tiče triju područja: organizacije Crkve, kršćanske inicijacije te života kršćana, odnosno običaja Crkve. Slijedom triju spomenutih područja dr. sc. Josip Knežević tka svoje teološke komentare ovog drevnog djela koje je prenijelo temeljni sadržaj o onomu što ostaje normativno za Crkvu i crkvenu praksu svih vremena.

Opisujući organizaciju Crkve, iz Hipolitova djela, osim što je istaknuta razlika između klerika i laika, saznajemo kako su tri stupnja svetoga rada nastavila živjeti u Crkvi postapostolskog vremena. Donesen je opis podjeljivanja svih triju stupnjeva svetoga reda s pripadajućim posvetnim molitvama. Također, što je vrlo značajno za današnje službe u Crkvi, u Hipolitovu se djelu susreće jasna razlika između *ministeria ordinata* i *ministeria instituta.* U dijelu koji se bavi kršćanskom inicijacijom jasno je opisano predstavljanje kandidata, razdoblje katekumenata, bliža priprava na krštenje te slavlje sakramenata kršćanske inicijacije. Treći dio Hipolitova djela koje se odnosi na običaje Crkve, odnosno

život kršćana, odnosi se na vrijeme molitve, neke pobožne prakse te zajedničko blagovanje (*agape*).

Hipolitovo djelo *Traditio apostolica* donosi opis slavlja euharistije koji predstavlja rimsku liturgiju iz druge polovice III. stoljeća. Ona nije obrađena kao zasebna tema, nego je rasprostranjena u sva tri dijela Hiplitova teksta, a posebno u onomu u kojemu Hipolit opisuje biskupsko posvećenje. Naš autor, dr. sc. Josip Knežević, u svojemu komentaru ističe da bi spomenuta liturgija predstavljala idealnu liturgiju koja bi svoje podrijetlo mogla imati u Aleksandriji. Euharistijska molitva koju susrećemo u djelu *Apostolska predaja* najstariji je sačuvani dokaz ranokršćanskog euharistijskog slavlja koja otkriva prve znakove kodifikacije i kanonizacije liturgijskog teksta čime se napušta praksa improvizacije, iako je Hipolit ostavio mogućnost da biskup tijekom slavlja sastavi neku vlastitu molitvu.

U završenom dijelu svojega komentara Hipolitova djela *Traditio apostolica*, naš nas patrolog podsjeća na važnost djela. Ovaj spis, uz Didaché, predstavlja najstariji i najvažniji dokument koji se tiče drevnih crkvenih konstitucija. Iako brzo zaboravljeno na Zapadu, ovo Hipolitovo djelo na Istoku je primjenjivano kao model formiranja liturgije i kanonskog prava Istočnih Crkava. Njegova se važnost ogleda i u činjenici da je postalo vrstom temeljnog dokaza kasnijeg crkvenog ustrojstva. Molitva biskupova posvećenja je nakon Drugog vatikanskog koncila ušla u *Rimski pontifikal* kao posvetna molitva za biskupe latinskog obreda, a obnova katekumenata odraslih te liturgijska reforma koja se odnosi i na slavljenje euharistije, ima se zahvaliti upravo *Apostolskoj predaji*. Iz eklezioloških perspektive važno je uočiti kako Hipolitova *Apostolska predaja* prikazuje Crkvu kao hijerarhijski ustrojenu zajednicu koja se okuplja u Duhu Svetom slaveći sakramente i slušajući Božju riječ. Duh Sveti okuplja zajednicu u *communio* (zajedništvo), što je jedna od temeljnih odlika Crkve koja se predstavlja kao živi organizam u nauku Drugog vatikanskog koncila.

Hrvoje Kalem